

Vacys BAGDONAVIČIUS

VYDŪNO IDĖJINIS PALIKIMAS EUROPAI

Didis Prūsijos lietuvis, Vokietijos reicho pilietis Vydūnas (Wilhelmas Storostas, 1868–1953) savo saulėlydyje dar regėjo Antrojo pasaulinio karo į dvi skirtingas valstybes suskaldytos Vokietijos gyvenimą. Vienoje iš jų – Vokietijos Federacinėje Respublikoje – teko ir pačiam gyventi. Detmoldas buvo jo paskutinioji priebėga. Apie gyvenimą Vokietijos Demokratinėje Respublikoje taip pat pakankamai gerai žinojo, nes palaikė glaudžius ryšius su keliolika jos piliečiais tapusių artimų giminaičių ir bičiulių. Abiejų Vokietijos dalių susivienijimo jam nebeteko sulaukti, bet netrukus po to susivienijimo jo palaikai grįžo į gimtą šiandien laisvai Lietuvos Respublikai priklausančią žemę, kadaise buvusią vieningos Vokietijos dalimi. Šiandieninė Vokietija Vydūną irgi pagerbia kaip ištikimą ir nusipelnusį savo pilietį, siekusį, kad jo gyventoje valstybėje įsigalėtų aukšta žmoniškumo kultūra – kiekvieno žmogaus, kokiai tautai jis bepriklausty, gerovės pagrindas ir dvasinio tobulėjimo galimybė.

Su kaupu pasitvirtino tuoj po Antrojo pasaulinio karo skelbti Vydūno pranašavimai apie Vokietijos atsitiesimą ir tapimą „tikrojo žmoniškumo didėjimo ir augimo jėga“¹, jos būsimą pozityvų vaidmenį žmonijai einant pažangos keliu, apie laisva tapsiančią Lietuvą bei jos gerus gerus santykius su Vokietija. „Po audrų aušta tarpimo ir žydėjimo laikai“, – išreiškdamas tikėjimą, jog žmonija pasuks tauresnio žmoniškumo ir geresnio tautų sugyvenimo link, dar karo griuvėsiams tebesmilkstant rašė Vydūnas. Pro tų degėsių dūmus jis jau regėjo „esmiškajai kultūrai sprogstančius diegus“² [daigus] ir juos kartu su kitomis tautomis puoselėsiančias vokiečių ir lietuvių tautas.

Šiandien Vokietija ir Lietuva, kartu su kitomis 25 žemyno valstybėmis, savanoriškai susibūrusiomis į Europos Sąjungą, jau nebe kaip daigus, o kaip gerokai pasistiebusius ūglius puoselėja taikų tautų sambūvį, demokratiją, žmogaus teisių apsaugą, racionalią ekonomiką ir kitas žmonijos pažangai tarnaujančias vertybes. Ton pažangon kelias eina per didžiosios Europos žemynui priklausančios dalies, kartu ir ne taip menkos pasaulio dalies, integraciją, kuri suvokiama kaip neišvengiamas, ne visai lengvai ir sklandžiai, kai kada ir dramatiškai vykstantis, tačiau pačia savo esme gėriui, o ne blogiui tarnaujantis, žmonijos santaiką stiprinantis, jos materialinę ir dvasinę gerovę artinantis procesas. Jo vyksmui būtinas savanoriškas bendrų pastangų telkimas visos Sąjungos (tam tikra prasme net ir viso pasaulio) politinėms, ekonominėms, kultūrinėms, ekologinėms ir kitoms aktualioms problemoms spręsti. Tas procesas šiandien apibūdinamas kaip globalizacija, kuri ne visada bei ne visais atžvilgiais vertinama vien pozityviai, kuri susiduria ir su rimtomis problemomis.

¹ Vydūnas. Raštai, t. 4, V., 1994, p. 124.

² Vydūnas. Raštai, t. 3, V., 1992, p. 407.

Vydūnas apie globalizaciją, nevertodamas šio termino, o ją vadindamas „žmonijos vienijimusi“, „žmonijos vienybe“, kaip apie aktualų dalyką kalbėjo nemažai. Jo vizijose regėjosi tokia globalizacija, kuri žmoniją vienys humanistiniu pagrindu ir kuri ne gniuždys atskirų tautų teisės į laisvą būtį, bet sudarys palankesnes sąlygas jų kūrybos galių sklaidai. Jis tikėjo, kad pasaulis vis labiau žmoniškės, o laisvos tautos, tarp jų ir lietuvių tauta, įneš savo indėlį į tą žmoniškėjimą. 1918 m. pavasarį Vokietijai pripažinus atsikuriančios Lietuvos nepriklausomybę, savo sveikinimo laiške tuometiniam Lietuvos Tarybos pirmininkui Antanui Smetonai jis rašė esąs įsitikinęs, jog „Lietuva pasistengs būti pasaulyje viena aiškiausių žmoniškumo reiškėjų“ ir jog ją tokiam „aukštam uždaviniui“, t. y. tokiai misijai, yra „pasirinkusi Aukštoji apvaizda“³.

Vydūnas bene pirmasis iš lietuvių mąstytojų ir rašytojų į tautą žvelgė ne vien kaip į vertybę, puoselėtiną dėl pačios savęs, bet ir kaip į ypatingą visumos fenomeną, turintį suvaidinti visumos Kūrėjo paskirtą vaidmenį, t. y. kaip į atsakingą globaliųjų procesų dalyvį. „Man visas pasaulis, visas gyvenimas išrodo simboliu didžiosios gyvybės, iš kurios jis kyla. Pavieni žmonės, pavienės tautos, net amžiai yra mano akyse ypatingi Didžiojo Slėpinio reiškiniai“⁴, – rašė Vydūnas 1912 m. dramų trilogijos „Amžina ugnis“ įvadinėse pastabose. Tiek atskira tauta, jos laisvė, valstybingumas, visapusiška raida, tiek tai, kas lyg ir tiesė kelią jos integravimuisi į visą žmoniją, Vydūnui buvo nenuneigiamos duotybės, abi svarbios ir būtinos. Apie šių duotybių santykį sukasi tiek beveik visa grožinė Vydūno kūryba, tiek vos ne visa jo filosofija. Tautos būties ir jos santykio su pasauliu problema rutuliojama tuose veikaluose, kurie priskirtini originaliausiai jo filosofinės kūrybos daliai – traktatuose „Mūsų uždavinys“ (1911), „Tautos gyvata“ (1920), „Septyni šimtmečiai vokiečių ir lietuvių santykių“ (vok. 1932, liet. 2001), „Sąmonė“ (1936). Apie šią problemą sukasi ir didžioji dalis nuo pat kūrybos kelio pradžios (t. y. nuo 1894 m.) iki jo pabaigos skelbtos filosofinės publicistikos ir eseistikos.

Žmogaus teisės ir laisvės yra vienos svarbiausių Europos Sąjungoje saugomų ir ginamų vertybių. Vydūnui žmogus buvo irgi pati svarbiausioji vertybė, pagrindinis visų jo mąstymų objektas. „Nėra jokio vertingesnio dalyko už patį žmogų. Jo augimui viskas turėtų tarnauti: ir tikybos, ir bažnyčios“⁵, – skelbė mąstytojas. Remdamasis savo būties samprata visoje savo kūryboje Vydūnas aiškina, jog tikrąją žmogaus egzistencijos prasmę sudaro aktyvus dalyvavimas pasaulio evoliucijoje, kuri reiškianti nuolatinį jo sąmonėjimą ir esanti teleologiškai orientuota į jo sugrįžimą grynosios dvasios būvin. Sąmoningai suvoktas to tikslo realizavimas reiškias dvasinį paties žmogaus laisvėjimą, artėjimą į visišką išsivadavimą, arba išganymą. Vadinas, galutinis žmogaus ir pasaulio būties tikslas yra tas pats. Žmogus, nesvarbu, jis tai suvokia ar ne, yra globalaus kosminio vyksmo dalyvis. Faktiškai jis yra pagrindinis to vyksmo subjektas, nes juo reiškiasi dieviškoji sąmonė. Ją turėdamas (tiksliau būtų sakyti – evoliucijos būdu jai subręsdamas), žmogus tampa Dievo valios vykdytoju. „Kiekvienas žmogus pasaulio Kūrėjo vartojamas kaip priemonė visam

³ Cituojama iš: Bagdonavičius V. Sugrįžti prie Vydūno. V., 2001, p. 422–423.

⁴ Vydūnas. Amžina ugnis. Probočių šešėliai. Pasaulio gaisras [dramos]. Vilnius: Alma littera, 2001, p. 8.

⁵ Vydūnas. Raštai, t. 2, Vilnius: Mintis, 1991, p. 12.

gyvenimui gyvinti ir tobulinti. Kuo sąmoningesnė ši priemonė, tuo reikšmingesni yra jo pastangų daviniai visam pasauliui“⁶, – teigia mąstytojas.

Daugiausia susitelkdamas į žmogaus, kaip pagrindinės pasaulio gyvinimo priemonės, dvasinio tobulėjimo peripetijas, pateikdamas išsamų to tobulėjimo prasmės išaiškinimą bei nusakydamas būdus jam siekti, Vydūnas kartu nepalieka žmogaus vieno akistatoje su Didžiuoju Slėpiniu, t. y. Dievu, neapsiriboja vien individualių jo pastangų toje akistatoje pabrėžimu. Žmogaus esmė yra dvasinė, t. y. dvasinio absoliuto dalis, tačiau ji reiškiasi pasaulyje, tam reikškimusi naudodamasi gamtiškajam pasauliui priklausančiu kūnu, kuriame reiškiasi gamtos galios. Žmoguje ryškiausiai pasimato dvasinio ir materialaus pasaulio sintezė, rodanti žmogaus vietos ypatingumą visumos sąrauge. „Žmoguje susitinka dvi srovės, – teigia mąstytojas, – viena iš apačios, antra iš aukštybės, dvi galybi, viena gamtiška, antroji dvasinė – sąmoninga, arba save žinanti“⁷. Taip žmogus patenka ir akistaton su pasauliu, paties Dievo taip pat vedamu visuotinėn sąmonėn. Toje akistatoje ir atsiskleidžia žmogaus būtis ir jo laisvėjimo dramatismas. Į jį Vydūnas žvelgia kaip į globalaus būtis vyksmo neišvengiamybę. Mat žmogaus buvimo pasaulyje ir jo laisvėjimo drama nesutelpa vien individumo lygmenyje. Pakankamai dvasiškai ūgtelėjęs žmogus savo sutelktomis pastangomis gali visiškai atsiriboti nuo pasaulio ir panirti dvasios gelmėn, t. y. išsivaduoti, tapti visiškai laisvas. Ta galimybe kartais ir pasinaudojama. Tačiau tie pasinaudojimai yra veikiau išimtys, o ne taisyklė. Žmogus, kaip pasaulio gyventojas, kaip apibrėžtos jo istorinės raidos atkarpos dalyvis, o ne kaip tą raidą gerokai pralenkusi išskirtinė esybė, kartu su tuo pasauliu išgyvena tai atkarpai skirtus išbandymus. Ir išgyvena vėlgi ne tik kaip individuali esybė, bet ir kaip tuo pat metu gyvenančių žmonių bendrijos narys: neša kartu su visa ta bendrija – žmonija tai, ką tuo laiku jai tenka nešti. Tautą jis taip pat suvokia kaip duotybę, kuri yra įpareigota jam, o jis įpareigotas jai.

Žmonija jau yra nuėjusi ilgą grįžimo į visuotinį dvasinį būvį kelio dalį, tačiau to kelio galas dar esąs labai toli. O ėjimas juo – tai nuolatinis savo netobulumo, savo susitapatinimo su gamtos pasauliu, savo vidinės disharmonijos įveikimas. Toji žmonijos kelionė tobulumo link, nors ir vyksta pagal nustatytą kryptį, nėra lengva ir neskausminga. Ją žymi ne tik pakilimai, bet ir nuosmukiai, ne tik stulbinantys civilizacijos bei dvasinės kultūros laimėjimai, bet ir sukrečiančios pačios žmonijos sukeltos katastrofos.

Žvelgdamas į savo gyvento laiko pasaulio vyksmus, juose Vydūnas matė didelius išbandymus, tekusius žmonijai globaliai vienijantis. Jau kelis šimtmečius vykstančio šito vienijimosi lygmenys esą du – civilizacinis ir dvasinis. Civilizacinis apėmė mokslo, technikos, ūkio sferas. Čia pasiekti laimėjimai pasaulį vienijo akivaizdžiai. Tačiau nuo civilizacijos spartos ėmė atsilikti dvasinė pažanga. Į ją žmonija faktiškai nebesiorientavo. Tas nusigrėžimas reiškė žmonijos pasidavimą materijos galioms, kurioms veikiant ėmė vis labiau silpnėti dvasinės kultūros vaidmuo gyvenime, jos poveikis žmogui. Šiam susilpnėjus, žmonijoje vis labiau ėmė reikštis agresyvios ir

⁶ Vydūnas. Raštai, t. 3, Vilnius: Mintis, 1992, p. 416.

⁷ Vydūnas. Raštai, t. 2, p. 34.

griaunančios jėgos, kurias įveikti, sutaurinti ir pajungti dvasiniam pradui buvęs ir tebesąs jos būtiškasis uždavinys.

Šitas pasidavimas griaunančioms visatos galioms, Vydūno aiškinimu, žmonijai XX amžiuje „kainavęs“ didžiules kančias – du pasaulinius karus. Patys tie karai, anot mąstytojo, buvę bandymai agresyvia jėga vienyti pasaulį ir taja jėga jį užvaldyti. Kartu tai buvusi lyg ir Visatos Kūrėjo žmonijai siūstoji baismė už tai, kad ji „nėjo savo pareigų“, ignoravo dvasios ugdymo priedermę, pakrypo materijos galių pusėn ir taip kiek išklydo iš jai skirtos dvasinės evoliucijos kelio bei prisišaukė griaunančiųjų galių protrūkį. Patirtos kančios turėtų nuskaidrinti dvasią ir sustiprinti žmonijos ryžtą vienytiškos dvasios ugdymo pagrindu. „Grumena ir siaučia žmonijos audra. Bet visuomet po audrų aušta tarpimo ir žydėjimo laikai. Kūrybinis veiksmas kaip tik yra gyvas po naikinamų vyksmų. Jau karams šelstant, iškyla visokios žmoniškumo naujybės ir visa, kas yra padaryta. Todėl galima tikėti, kad griaunančių galių veikimo laiku jau ir prasiveržia kuriančiosios, gyvenančiosios“⁸, – rašė mąstytojas Antrojo pasaulinio karo metu.

Vienijimasis dvasiniu pagrindu irgi vyksta, nors ir ne taip pastebimai ir ne taip sparčiai, kaip plėtojasi civilizacija. Kaip viena iš svarbiausių to vienijimosi sąlygų mąstytojas iškelia tai, kad tiek atskiras žmogus, tiek kiekviena tauta turėtų būti laisvi ir siekti savo dvasios galių išsiskleidimo, kultūros suklestėjimo, ir kartu tą siekį žadinti kituose žmonėse ir kitose tautose. „Bet kur žmonės kaip nors sugyvena, jeigu ir skirtingo tautiškumo, čia karų tarp jų nėra. Ir iš to spręstina, kad nebūtų karų, jeigu visa žmonija pasidarytų vieninga ir kiekviena jos dalis linkėtų kitai tarpimo ir gerbūvio, jeigu visi žmonės išmanytų, kad žmonijos vieningumą pasiekti tegalima žmonių taurėjimu“⁹ – aiškino Vydūnas tuoj po karo.

Tautų suklestėjimą, o ne jų niveliaciją, jų pavergimą ir naikinimą Vydūnas laiko dėsningu būties vyksmo dalyku, kurio pažeidimas, t. y. prievarta, žmonijos ne suvienija, o tik dar labiau supriešina, dar labiau suskaldo, sukelia neapykantos protrūkius. Mat kiekviena tauta Visumos kūrybos vyksme turinti jai skirtą uždavinį ir nevalia trukdyti jį įgyvendinti. Mąstytojo aiškinimu, „turėtų būti išsamiai atsižvelgta į kiekvieno žmogaus, kiekvienos tautos savitumą, skatinamos bei puoselėjamos jos esmingumo apraiškos. Tai yra ypatingas Kūrėjo valios įsakymas, duotas visiems žmonėms ir visoms tautoms. (...) Kuo veikiau yra skatinamas kiekvienos tautos savitas susiformavimas, tuo labiau reikia siekti gyvenimą teigiančio susitelkimo bei atitinkamų santykių“¹⁰.

Vydūno įsitikinimu, tautos laisvė, jos valstybingumas – geriausia sąlyga jos kūrybos galioms skleistis. Pats skleidimasis, t. y. visokeriopa tautos raiška, jos augimas, visiškai nereiškia egocentriško išsiskyrimo, atsitvėrimo nuo tautų bendrijos, priešpriešos žmonijos vienijimuisi, į kurį esąs nukreiptas dieviškasis Visumos kūrybos vyksmas. Anot mąstytojo, „tautoms išaugant, aiškiai vienai nuo antros atsiskiriant, rodos, žmonija vis daugiau skaldosi. Bet, gerai išsižiūrėjus į kūrybos takus, aiškėja, kad to nėra. Kaip atskiras žmogus, taip ir tauta yra ir gyvena, kad vis daugiau augtų ir tvirtėtų

⁸ Vydūnas. Raštai, t. 3, p. 407.

⁹ Vydūnas. Raštai, t. 2, p. 438.

¹⁰ Vydūnas. Raštai, t. 4, Vilnius: Mintis, 1994, p. 59.

žmoniškumas. Ir tautos turi į tokį sąryšį viena su kita stoti, kad sudarytų žmoniją tokiu būdu, kaip sudaro atskiri žmonės tautą. Tautų gyvatos turi patekti į tikrą sąklausą¹¹.

Tautos išaugimas ir sustiprėjimas reiškia vienos iš integruotai veikti turinčios žmonijos dalių sustiprėjimą. Kuo sveikesnės ir stipresnės bus visos tos dalys, tuo harmoningesnė bus visos žmonijos būtis ir tolesnė raida. Kūrybos galių neturinti ir kūrybos vaisių nepajėgianti subrandinti tauta esanti pasmerkta sunykti. Beje, tų galių neturėjimas reiškia ir laisvos valios, t. y. pačios laisvės, neturėjimą. O turima laisvė nėra tikslas sau. Laisva tauta turi būti aktyvi žmonijos dvasinio laisvėjimo dalyvė. „Į šviesiąją [tautą] mielai linksta kitos tautos,¹² – teigė mąstytojas. Į savo tautą Vydūnas taip pat žvelgė ne tik kaip į turinčią teisę savarankiškai tvarkytis, bet ir kaip į privalančią tą teisę ir pačią laisvę įprasminti savo įnašu į visos žmonijos dvasinio skaidrėjimo vyksmą, į pasaulinį kultūros procesą. Jis norėjo, kad lietuvių tauta būtų šviesioji, kad į ją, kaip tokią, linktų kitos tautos. Tauta pirmiausia turi būti duodanti ir tik paskui imanti, – pasakytų Vydūnas.

„Dvasioje žmoniija yra tikra brolija¹³, todėl ir jos vienijimasis pirmiausia turi reikšti ėjimą tos dvasios link. „Visa žmoniija turi suvokti savo vienybę kaip sąmoningą tauriausią žmoniškumą¹⁴, – buvo įsitikinęs mąstytojas. Vienu svarbiausių žmonijos dvasinio atsigavimo, tolesnio augimo bei vienijimosi veiksnių Vydūnas laiko religingumo, kuris senesniais laikais buvęs daug gyvesnis, atgaivinimą. Turinti iš esmės pasikeisti žmogaus sąmonės kryptis, kuri paskutiniu metu „buvusi vis giliau smeigiama į daiktiškumą“. Dabar ji „turėtų atsigręžti į savo kilmę, per savo vidų – į Didįjį Slėpinį, į visą gobiančią Galią. Tada žmonės būtų tobulesnio žmoniškumo ir jie visai kitaip santykiuotų vieni su kitais. Santykiuotų taip ir visos tautos Žmonijos vienybė būtų nuolatai tvirtinama (...) Ir tad atsiskleistų vis aiškiau esmiškasis žmoniškumas.“¹⁵ Tokiai sąmonės kryptiai stiprėti padedanti pažintis su senovės tautų dvasiniu paveldu, su jų religine patirtimi. Per paskutinius porą šimtmečių pasidarę prieinami senųjų religijų paminklai (mitologiniai šaltiniai, šventraščiai ir kt.). Iš jų pasidarę aišku, jog nuo seniausių laikų buvo siekiama „suvokti gyvenimo prasmę ir reikšmę bei visuotinės būties esmę ir jos paslaptis“.¹⁶ Visos religijos, nors ir skirtingai, ryškinusios tą pačią būties esmę, orientavusios savo tikinčiuosius siekti to paties Didžiojo Slėpinio. „Daugianarė žmoniija su milijonais savo gyvenimo apraiškų visokiais būdais buvo vedama prie ypatingo ir savito gyvenimo turinio jautimo“¹⁷. Tokio senovės tautų religinių siekių bendrumo (nors tada ir nesuvokto), žinojimas, Vydūno įsitikinimu, esąs reikšmingas dabarties žmonijos bendrumo jausmui. „Jis padeda žmonėms subręsti vieningam bendrumui“.¹⁸

¹¹ Vydūnas. Raštai, t. 1, Vilnius: Mintis, 1990, p. 356.

¹² Ten pat, p. 527.

¹³ Ten pat, p. 230.

¹⁴ Vydūnas. Raštai, t. 4, p. 100.

¹⁵ Vydūnas. Raštai, t. 2, p. 451.

¹⁶ Vydūnas. Raštai, t. 4, p. 70.

¹⁷ Ten pat, p. 71.

¹⁸ Ten pat, p. 134.

Būdamas tvirtai įsitikinęs, kad „visa žmonija turi suvokti savo vienybę kaip sąmoningą tauriausią žmoniškumą“,¹⁹ Vydūnas iškeliavo Amžinybėn. Buvo tai prieš 60 metų – 1953 m. vasario 20 d. Tuometinė Vokietija, kurios piliečio pasą jis turėjo, tarsi pildydama jo lūkesčius dėl žmonijos vienijimosi prieš porą metų jau buvo žengusi pirmą žingsnį ta kryptimi. 1951 m. balandžio 18 d. Paryžiuje šešių šalių – Vokietijos Federacinės Respublikos, Prancūzijos, Italijos, Liuksemburgo, Nyderlandų ir Belgijos – pasirašyta sutartimi dėl bendros anglių ir plieno rinkos prasidėjo struktūrinis Europos vienijimasis. Metai po metų prie šių šešių šalių pradėtos burti bendrijos jungėsi kitos žemyno valstybės, ir šiandien jau gyvuoja iš 27 valstybių susidedanti Europos Sąjunga. Lietuva jos nare tapo 2004 m. Toji Sąjunga nors ir nelengvai, bet pakankamai sėkmingai sprendžia daugelį politinių, ekonominių, socialinių, su žmogaus teisėmis susijusių problemų, kurias kiekvienai valstybei spręsti atskirai būtų sudėtingiau. Stiprėja joje gyvenančių žmonių bendrumo, socialinio ir kitokio saugumo pajauta, suvokimas, kad pagrindinis suvienytų pastangų tikslas visokeriopa žmogaus gerovė. Į tą gerovę bei patogesnę gyvenimą orientuoti ir didžiuliai laimėjimai kuriant moderniausias technologijas bei jas praktiškai pritaikant. Jos irgi spartina ne tik Europoje, bet ir visame pasaulyje gyvenančių žmonių suartėjimą ir betarpiškesnę bendravimą. Ryšių bei susisiekimo priemonių tobulėjimo dėka pasaulis šiandieniniam žmogui pasidarė daug mažesnis, pasiekiamesnis tapo kiekvienas kad ir nuošaliausias jo kampelis.

Visi tie laimėjimai akivaizdūs, ir kalbėti apie juos – tiesiog trivialu. Tačiau apie juos jau kalbėjo... ir Vydūnas. Dar 1925 m. jis rašė: „Visa žmonija yra įtraukta į technikos kultūrą. Visur žmonės naudojami jos padarais. Nėra beveik nė vieno pamiškio, kur nebūtų nors vienas jų nutekęs. (...) Garlaiviai, traukiniai, automobiliai, lėktuvai – visi paveikia viso pasaulio žmones. Tarnauja santykiavimui ir telegrafai, telefonai, bevieliai tolrašiai ir tolkalbiai. – Toliau pastebėtinos yra visos mašinos, visi įrankiai, kurie gamtos spėkas stato po žmogaus valia.“²⁰ Tiesa, Vydūnas dar nežiūrėjo televizijos, savo raštų nespausdino kompiuteriu, nenaršė internete, su savo bičiuliais nekalbėjo mobiliuoju telefonu, nesiuntinėjo jiems SMS nei elektroninių laiškų, nesinaudojo daugeliu kitų šiuolaikinių patogumų, kurie mums šiandien labai įprasti. Nieko jis dar negirdėjo apie dirbtinius Žemės palydovus, kosminius skrydžius, žmogaus pasivaikščiojimą po Mėnulį, kosminių aparatų atsiųstas Marso paviršiaus nuotraukas, apie stebuklams prilygstančius kitus šiuolaikinio mokslo laimėjimus, kurių daugelis pasiekti bendromis įvairių šalių tyrėjų pastangomis. Jeigu būtų girdėjęs, būtų nuoširdžiai pasidžiaugęs ir sakęs, jog dar labiau pasitvirtina tai, ką jis kalbėjo apie didžiulę žmogaus proto galią, apie reikšmingą intelekto kultūros vaidmenį žmonijai vienijantis. Tą intelekto kultūros galią ir reikšmę jam jau pakankamai aiškiai rodė tie mokslo, technikos bei ūkio laimėjimai, kuriuos jis pats matė ir kuriuos apibūdino kaip civilizacinius žmonijos vienijimo veiksmus. Technikos kultūros pagimdyta intelekto kultūra „yra dabar užkrėtusi visą pasaulį ir savo būdu vėl tvirtina žmonijos vienybę“,²¹ – dar trečiajame praėjusio amžiaus dešimtmetyje konstatavo mąstytojas. Kartu jis aiškiai suvokė, kad tokio pobūdžio atradimams ir laimėjimams nesimato galo

¹⁹ Ten pat, p. 100.

²⁰ Vydūnas. Raštai, t. 3, p. 325–326.

²¹ Ten pat, p. 326.

ir kad žmonija šia linkme gali eiti labai toli. Tačiau Vydūnas pabrėžtinai kartojo ir tai, kad technikos ir intelekto kultūros laimėjimai, kiek jie begausėtų ir bestebintų, tėra tik kiekybiniai, bet ne kokybiniai žmonijos kultūros rodikliai, kad jais išreišiama išorinė plėtra, bet ne tikrosios žmonijos galios augimas, kurio esmę sudaro jos dvasingumo stiprėjimas. Dar praėjusio amžiaus pradžioje Vydūnas sakė, kad intelekto kultūra, sąlygojusi civilizacijos pasiekimus, padėjusi įvaldyti pasaulį bei stipriai integravusi žmoniją, „pačiam žmogui nėra nieko suteikusi. Žmogus yra pasilikęs tarsi žiaurus, žalias, sumenkęs, nėra ingijęs širdies bei sielos kultūros.“²²

„Naujojo laiko siekinys turėtų būti žmoniškumo kultūra“²³, – pranašavo Vydūnas, įspėdamas, kad jai įtvirtinti reikės nemenkų pastangų. „Nėra žmonijos vienybė jau tuo vykinama, kad tautos susideda į sąjungas ir tariasi, kaip sutikus. Nors ir tai gana daug reiškia. Bet taikingu rodyties, nusilenkti prieš viens kitą ir visa vengti, kas karą gali sušaukti, nėra patsai naujosios kultūros uždavinys. Jis randasi žmoniškumo auginime atskirame žmoguje ir visoje tautoje,“²⁴ – bemaž prieš 90 metų rašė Vydūnas, tarsi kreipdamasis į mūsų dienų Europos Sąjungą ir rodydamas jai prioritetinį veikimo siekinį. Tasai siekinys, sakyčiau, yra bene svarbiausias lietuvių mąstytojo priesakas Europos Sąjungai.

Nepasakytume, kad šiandieninė Europos Sąjunga neina žmoniškumo kultūros link, kad jona susijungusios valstybės tik mandagiai lankstosi viena prieš kitą ir težiūri, kaip neišprovokavus tarpusavio karinių konfliktų. Toks lankstymasis, tarpusavio įtarumas, politinis klastingumas išties tebebuvo būdingi trečiojo ir ketvirtojo praėjusio amžiaus dešimtmečių Europos valstybių santykių bruožai. Šiandien jie aprioriškai atmesti. Tai, kad tarpvalstybiniai santykiai turi būti grįsti nepriekaištinga morale, yra savaime suprantamas dalykas. Tokių santykių įsigalėjimas yra didelis žingsnis žmoniškumo kultūros link. Toji žmoniškumo kultūra ryški ir tame, kai įvairių tautų žmonės nelieka abejingi tam, kas dedasi už jų gyvenamų valstybių ribų ir tuojau pat vienaip ar kitaip imasi padėti stichinių nelaimių ar kitokių katastrofų ištiktiems žmonėms, kad tokiais atvejais vienos valstybės altruistiškai padeda kitoms. Tarptautinė žmonių bendrija stengiasi, kad mažėtų skurdas ir padeda tiems, kas nuo jo kenčia. Solidarumą ir didelę atjautą, kuri yra viena ryškiausių žmoniškumo savybių, laisvų valstybių žmonės rodo ir kuo tik gali padeda diktatoriškų režimų valdomų ar svetimos jėgos okupuotų šalių žmonėms. Laisvos valstybės politinėmis ir kitokiomis priemonėmis stengiasi veikti, kad tautų bendrijoje, atskirų jos narių elgsenoje įsigalėtų teisingumas, pagarba žmogui, jo gyvybei bei orumui. Ypač daug šia linkme veikia tarptautinės organizacijos.

Rastume ir daugiau požymių, pagal kuriuos galėtume spręsti, kad ne tik Europa, bet ir visas pasaulis šiandien yra daug žmoniškesnis negu tas, kurį regėjo Vydūnas. Tačiau ar šiandieninė Europa yra pakankamai aiškiai suvokusi, kad kaip „patsai uždavinys“, t. y. kaip aiškiai suprastas tikslas, yra žmoniškumo kultūros įtvirtinimas ir vystymas? Tai, kad žmogus yra didžiausia vertybė, bent laisvajame pasaulyje yra suprantama kaip savaime aiškus dalykas. Ypač yra pabrėžiama

²² Vydūnas. Poetas ir kultūra //Vairas, 1914, nr. 4, p. 2.

²³ Vydūnas. Raštai, t. 3, p. 327.

²⁴ Ten pat.

žmogaus laisvių ir teisių apsaugos svarba. Jomis Europos žmogus ir naudojasi. Tik ar visada prasmingai ir ar lengva tą prasmingumą surasti, ar aiškiai matomi į jį nukreipiantys orientyrai? Orientyrai į žmoniškumo esmę išreiškiantį dvasingumą. Žinoma, tų orientyrų religinių ir tikrųjų kultūros vertybių pavidalu yra nemažai, ir laisvas žmogus gali pasirinkti ėjimą pagal juos, tik jie, deja, pasimeta vartotojiško eismo magistralėse, o jų varpų skambėjimą užgožia tranki bedvasė materialių vertybių gamyba lydinti ir jų vartojimą brukanti muzika. Pasirinkimo laisvę turintis, bet nelabai tesigaudantis ką rinktis dažnas mūsų dienų žmogus paprastai renkasi šokį pagal tą muziką ir jį šokdamas tikisi greitos ir lengvos palaimos, įprasminančios, kaip jam atrodo, jo būtį. Tos muzikos užsakovai ir atlikėjai stengiasi daryti viską, kad žmogus būtų jos užburtas ir nelabai tenorėtų besiklaudyti dangopi nukreipiančio bažnyčių varpų skambėjimo. Vartotojiškumas ir hedonizmas ne be tam tikrų suinteresuotų ir galingų grupių pastangų yra tapę vidutinio europiečio ne tik neatsiejama, bet ir prioritetine gyvenimo būdo dalimi. Tačiau ne tik atskirus žmones, bet ir nemažą visuomenės dalį būtent šios orientacinės gairės veda į visišką gyvenimo prasmės praradimą, į gilią dvasinę krizę. Ją dar labiau gilina tradicinių krikščioniškųjų vertybių išstūmimas, jų agresyvus keitimas tokiomis, kurios tradicinėje kultūroje buvo laikomos anomalijomis. Vydūnas tokią situaciją apibūdintų kaip piktybiškai skatinamą žmoniškumo nuosmukį, visuomenę tolinantį nuo jo puoselėtos žmoniškumo kultūros vizijos. Sunku nesutikti su buvusiu europarlamentaru nuo Lietuvos Arūnu Degučiu, kuris konstatavo: „Daug kas šiandienos pasaulinę ekonominę krizę vertina kaip gobšumo, besaikio ir begėdiško vartojimo rezultata. Kitokio rezultato vartotojiškai visuomenei tikėtis sunku. (...) Jei šią krizę įveikti bus bandoma tik ekonominiais sprendimais, tokios ir panašios krizės mus persekios nuolat“.²⁵ Vydūnas teigė jog, norėdami tokių krizių išvengti, „Žmonės neturi ieškoti daugiau gauti materinių ir kitų turtų, bet pasistengti įnešti į gyvenimą daugiau širdies ir sielos, daugiau žmoniškumo. (...) O kad tai vienatinis kelias geresnui laikui, negali būti abejotina.“²⁶ Būtų gerai, jei tuo neabejotų ne tik politinis Europos Sąjungos elitas, bet neabejotume ir mes visi, tos Sąjungos kartu ir savų laisvų valstybių laisvi piliečiai, žinantys ne tik savo teises ir laisves, bet ir priedermes didžiajai vertybei – žmoniškumui.

Pranešimas, skaitytas 2013 m. gegužės 11 d. Detmolde (Vokietija) įvykusioje konferencijoje „Europos idėja literatūroje ir kalboje“. Konferencija buvo Europos dienų Detmolde programos dalis. Dar viena dalis buvo atminimo lentos ir paminklinio biusto Vydūnui iškilmingas atidengimas.

²⁵ Degutis A. Europos Sąjungos vertybės // <http://www.bernardinai.lt/straipsnis/-/3123>. Žiūrėta 2013 03 04.

²⁶ Vydūnas. Raštai, t. 1, p. 294.